

ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ “ПОТРІЙНА СПІРАЛЬ+” ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Бабічев А. В.,

*аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків*

У статті розглянуто концепцію “Потрійної спіралі”, що визначає взаємодію між вищими навчальними закладами, органами влади і бізнесом, та її розвиток у концепцію “Потрійна спіраль+”, в якій до зазначених компонентів додається громадськість. Проаналізовано впровадження цієї концепції в управління змінами в системі вищої освіти. Визначено, що формування “Потрійної спіралі+” передбачає два основні етапи. Перший – це створення єдиного спільного простору. На цьому етапі відбувається перехід від моделі невтручання до збалансованої моделі. Другий етап – диференціація спільного простору. Цей етап передбачає розподіл єдиного спільного простору на три: простір знань, простір співробітництва, простір змін. Диференціація досягається за допомогою мобілізації специфічних акторів, відносин і ресурсів та створення нових інституціональних форматів під впливом специфічних місцевих або регіональних потреб, особливостей складових “Потрійної спіралі+” та їх навколишнього середовища.

Ключові слова: система вищої освіти, управління змінами, державна політика, системний підхід, зарубіжний досвід.

Babichev A. V.,

*Postgraduate Student of Social and Humanitarian Policy Department,
KRI NAPA, Kharkiv*

IMPLEMENTATION OF “TRIPLE HELIX+” CONCEPT FOR CHANGE MANAGEMENT IN HIGH-EDUCATION SYSTEM

The article deals with the concept of “Triple Helix”, which determines the interaction between higher educational institutions, authorities and business, and its development into the concept of “Triple helix +”, in which the public is added to these components. The introduction of this concept for managing changes in the system of higher education is considered. It is determined that the formation of “Triple Helix+” involves two main stages. The first stage is the creation of a single common space. At this stage, there is a transition from non-interference model to balanced model. In practice, the contribution of the four components of the “Triple Helix+” may more or less differ due to the different degree of involvement of these components. The second stage is the differentiation of the common space. This stage involves the division of a common space into three: the space of knowledge, the space of cooperation, the space of change. This differentiation is achieved through the mobilization of specific actors, relationships and resources, and the creation of new institutional formats under the influence of specific local or regional needs, features of the components of the Triple Helix + and their environment.

Key words: higher education system, change management, public policy, system approach, foreign experience.

Постановка проблеми. Вища освіта в сучасному суспільстві знань є тією системою, що здатна суттєво збільшити конкурентоздатність держави на світових ринках, відтак, покращити якість життя населення. Саме тому розвитку даної системи держава має приділяти найсерйознішу увагу. У той же час розвиток є неможливим без здійснення змін, що здатні якісно покращити функціонування системи вищої освіти. Все це потребує використання підходів управління змінами і різних концепцій, здатних ці зміни забезпечити. Однією з них і є концепція “Потрійної спіралі”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз впровадження та використання концепції “Потрійної спіралі” розглядається у працях таких авторів, як Г. Іцковіц, А. Лейдесдорф, К. Лоув, М. Макензі, А. Ранга, Дж. Сабато та ін.

Мета статті – запропонувати впровадження концепції “Потрійна спіраль+”, що є розвитком концепції “Потрійна спіраль”, для управління змінами в системі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Останніми десятиліттями в управлінні змінами спостерігається перехід від попереднього наголосу на інноваційні джерела, обмежені однією інституційною сферою, як-то розвиток виробництва в промисловості, процес вироблення публічної політики або формування і розповсюдження знань у сфері вищої освіти, до взаємодії між цими трьома сферами як джерела нової інноваційної моделі організаційної та соціальної взаємодії. Цей перехід призвів не лише до винаходу різноманітних механізмів інституційної реструктуризації джерел і визначення нових шляхів інноваційного розвитку, а і до розробки та реалізації на практиці концепції “Потрійної спіралі” (Triple Helix).

Концепція “Потрійної спіралі” взаємовідносин “університети – промисловість – уряд” була запропонована в 1990-х рр. професором Іцковіцем та його колегою Лейдесдорфом [3; 5], що включала доробки попередників Лоува [10] та Сабато і Маккензі [15]. Вона описує перехід від домінуючої діади “промисловість – уряд” в індустріальному суспільстві до більш актуальних потрійних взаємовідносин між університетами, промисловістю та урядом в суспільстві знань. Хоча у працях цих та інших дослідників використовуються саме такі назви учасників даної тріади, на наш погляд, точніше говорити про взаємовідносини “вищі навчальні заклади (ВНЗ) – бізнес – органи влади”, і саме цим ми будемо користуватися у подальшому.

Завдяки подальшим дослідженням і працям з даної проблематики [4; 8] концепція “Потрійної спіралі” перетворилася на концептуальні рамки для вивчення складної динаміки суспільства знань та для інформування посадовців на національному, регіональному та міжнародному рівнях щодо змісту нових стратегій інновацій та розвитку. Наприклад, Шведська урядова агенція інноваційних систем VINNOVA присвячує значну частину своєї діяльності стимулюванню кооперації між фірмами, університетами, дослідницькими інститутами та іншими шведськими інноваційними акторами – місії, прийнятій в середині 2000-х років відразу після започаткування агенції, яка, між іншим, виконується за рахунок Центрів удосконалення VINN та Програми VINNVAXT.

Взагалі співпраця між ВНЗ, бізнесом і органами влади відіграє центральну роль в інноваційній політиці ЄС, прикладом чого є складова стратегії “Європа 2020” під назвою “Інноваційний Союз”, що сприймається в якості вирішення проблеми “невідкладності в запровадженні інновацій”, з якою сьогодні стикається Європа [6]. Європейський Фонд регіонального розвитку та Європейський соціальний фонд надають значні кошти для цього, також з цією метою було впроваджено декілька ініціатив ЄС, таких як “Бізнес форум ЄС”, започаткований в 2008 р., пілотний проект “Альянс знань” 2011 р., який передбачає партнерство між бізнесом, ВНЗ та державними інституціями для створення навчальних матеріалів, створення Європейського інституту технологій, який надає підтримку повній інтеграції трикутника знань (освіта, дослідження та інновації) через так звані “Спільноти знань та інновацій”.

Втім подібна увага до розвитку взаємодії різних акторів притаманна не лише для європейських країн. Так, Закон Бразилії про інновації від

2004 р. створив умови для взаємодії між приватними фірмами, державними університетами та дослідницькими центрами, дозволив отримувати гранти інноваційним організаціям, створювати приватним фірмам інкубатори в державних університетах і використовувати університетську інфраструктуру в спільних цілях.

Як слушно зазначають деякі дослідники, системна природа взаємодії акторів у “Потрійній спіралі” є водночас проявом соціальної дії за Парсонсом [12] і соціальної комунікації за Луманом [11]. Але з точки зору проблематики нашого дослідження важливішим є те, що “Потрійна спіраль” забезпечує потенціал для змін і розвитку не лише суспільства знань у цілому, а насамперед у системі вищої освіти, оскільки основна ідея даної концепції полягає у забезпеченні більш провідної ролі ВНЗ у процесі суспільного розвитку та в гібридизації на цій підставі елементів з ВНЗ, бізнесу та органів влади для генерації нових інституціональних і соціальних форматів для виробництва, передачі та застосування знань. Таке бачення включає в себе не лише “креативну деструкцію”, яка, на думку Шумпетера, виникає як природний наслідок інновацій та змін [16], але і креативне оновлення, яке виявляється в кожній з трьох інституціональних складових “Потрійної спіралі”, а також в їхній взаємодії.

Провідна роль ВНЗ в суспільстві зумовлюється декількома чинниками. По-перше, ВНЗ нещодавно отримали “третю місію” – залучення до соціально-економічного розвитку, поряд із традиційними академічними місіями, які полягають у проведенні навчання та дослідження, що, на думку Іцковіца, є найбільш значущим фактом порівняно із “другою академічною революцією” [2]. Це у великому ступені є результатом впливу державної політики багатьох країн, направленої на зміцнення зв'язку між ВНЗ та суспільством у цілому, і приватним сектором зокрема, а також є і результатом впливу тенденції використання фірмами дослідницької інфраструктури ВНЗ для досягнення своїх власних дослідницьких цілей, що опосередковано передає частину витрат на утримання ВНЗ від держави і тих, хто навчається, до приватного сектора.

По-друге, тривала спроможність ВНЗ у наданні студентам нових ідей, вмінь та підприємницького таланту стала головною цінністю в суспільстві знань. Студенти є не лише новою генерацією професіоналів в різноманітних наукових дисциплінах, бізнесі, культурі та ін., а й особами, які можуть набувати знання та проходити навчання для того, щоб стати підприємцями та засновниками фірм, керівниками організацій, сприяючи, таким чином, економічному зростанню та створенню нових робочих місць. По-третє, спроможність ВНЗ генерувати технології змінила їхню позицію у суспільстві як традиційного джерела людських ресурсів та знань на позицію нового джерела генерації та передачі технологій з внутрішньою організаційною спроможністю, що постійно підвищується, виробляти та формально передавати технології, аніж покладатися суто на неформальні зв'язки.

Структура “Потрійної спіралі” ґрунтується на двох основних взаємодоповнюючих концептуальних підходах.

1. Неоінституціональний підхід (див., напр., [4; 5]), який використовує кейс-стаді та компаративний історичний аналіз для виявлення моделей, які зумовлені різними конфігураціями пов'язаних між собою інституціональних сфер ВНЗ, бізнесу (промисловості) та органів влади, де одна з цих сфер є гравітаційним центром, навколо якого розміщені інші.

Так, у статичній моделі органи влади відіграють головну роль, вони управляють академічним середовищем та бізнесом, в той же час обмежуючи

їхню спроможність в ініціюванні та розвитку інноваційних трансформацій. Подібна ситуація має місце, напр., у Росії, Китаї, деяких країнах Латинської Америки та, на жаль, в Україні.

У моделі *laissez-faire* (невтручання), що характеризується обмеженим втручанням держави в економіку (напр., у США та країнах Західної Європи), бізнес відіграє головну роль, а дві інші сфери є допоміжними та мають обмежену роль в інноваційній діяльності: ВНЗ в основному є провайдерами кваліфікованого людського капіталу, а органи влади є регуляторами соціально-економічного механізму.

В переході до суспільства знань з появою збалансованої моделі ВНЗ та інші інституції з генерування та надання знань відіграють все більшу роль, діючи в партнерстві з бізнесом та органами влади та навіть беручи на себе головну роль при здійсненні спільних ініціатив [4]. Збалансована модель створює найкращі умови для управління змінами, оскільки саме там, де з'являється креативна синергетика, процес змін створює простір для нової взаємодії та нових організаційних форматів, так як індивідуальні та організаційні актори не лише відіграють свої власні ролі, а й перебирають на себе ролі інших, якщо останні виявляються слабкими або недостатньо ефективними [2]. Завдяки таким креативним процесам взаємовідносини між ВНЗ, бізнесом та органами влади поступово зумовлюють “безкінечний перехід” для інноваційної діяльності та здійснення змін, даючи можливість розвиватися як існуючим, так і новим організаціям і типам взаємовідносин при постійних системних зусиллях. Саме така модель “Потрійної спіралі” має бути, на нашу думку, впроваджена в Україні.

2. Неоеволюційний підхід, який виник під впливом теорії соціальних систем комунікації [11] та математичної теорії комунікації [17], в яких ВНЗ, бізнес (промисловість) та органи влади розглядаються як компоненти соціальних систем. Взаємодія між ними відбувається через рекурсивні мережі та організації, які змінюють свої інституціональні механізми через рефлексивну субдинаміку (наприклад, ринки та технологічні інновації) [1].

Ці форми взаємодії є частиною двох процесів комунікації та диференціації: функціонального – між наукою і ринками, та інституціонального – між приватним та публічним контролем на рівні ВНЗ, бізнесу та органів влади, що дозволяє мати різні ступені вибіркового взаємного пристосування [9]. Ми спеціально виділили тут публічний контроль, адже далі покажемо його важливість і місце у “Потрійній спіралі”.

Втім, системна природа “Потрійної спіралі”, на наш погляд, полягає в поєднанні двох описаних вище підходів, що походить з їхнього спільного бачення взаємодії складових “Потрійної спіралі” як проявів соціальних систем [11; 12]. Таким чином, з точки зору теорії систем і системного підходу у “Потрійній спіралі” виділяють:

1. Складові: інституціональні сфери ВНЗ, бізнесу та органів влади, кожна з яких містить широке коло акторів.

2. Зв'язки між складовими: забезпечення співробітництва і вирішення конфліктів, лідерство, заміщення та створення мереж.

3. Функції: набір діяльностей, специфічних для “Потрійної спіралі”: продукування знань, здійснення змін, знаходження консенсусу.

Визначення саме таких складових було цілком виправданим у 1990-х – на початку 2000-х рр., коли “Потрійна спіраль” була розроблена, розвивалась і почала впроваджуватись, оскільки в ті часи в публічному управлінні переважала концепція “нового публічного менеджменту”. Але на даний час зі все більшим переходом у публічному управлінні до концепції належного врядування, з розвитком партисипативної і деліберативної демократії, з необхідністю

забезпечення публічного контролю (про що йшлося вище) необхідно разом з трьома переліченими складовими враховувати ще й *громадськість*, роль якої у даному разі полягає в артикуляції власних інтересів щодо результатів взаємодії ВНЗ, бізнесу та органів влади і в публічному контролі цієї взаємодії з метою отримання дійсно суспільно-значущих результатів. Отже ми можемо говорити про перехід від “Потрійної спіралі” до “Потрійної спіралі+”.

Взаємодія між складовими та акторами “Потрійної спіралі+” може приймати різні форми, основними з яких є співробітництво та вирішення конфліктів, спільне керівництво, заміщення та взаємодоповнення, створення мереж. Дані форми взаємодії можуть використовуватись як окремо, так і різних комбінаціях. Розглянемо їх докладніше.

1. Співробітництво та вирішення конфліктів є специфічною формою взаємодії акторів, яка має високий потенціал для перетворення напруги та конфлікту інтересів на конвергенцію та об'єднання інтересів, порівняно з іншими динамічними відносинами [18]. Спроможність перетворювати напругу та конфлікт інтересів на їх конвергенцію навколо спільних цілей та створювати ситуації “перемога-перемога” є дуже важливою, зокрема через те, що сама природа конфліктів та напруги змінюється в суспільстві знань разом із зміною організацій, природи праці, та робочих місць [7], оскільки при підвищенні значення знань в багатьох видах професійної діяльності (особливо це стосується сфери вищої освіти), прив'язка до певної організації зменшується та відбувається те, що професійна діяльність вже розглядається як безперервний процес набуття знань та когнітивного розвитку, а ні як суто кар'єра в тій чи іншій організації [19].

2. Спільне керівництво в значенні “цілеспрямовані взаємовідносини щодо керівництва певною діяльністю, в яких всі сторони стратегічно обирають співробітництво для отримання загального результату” [14, с. 38] є важливим для довготермінової співпраці та усунення конфліктів. Причому організатори змін, про яких йшлося вище, відіграють важливу роль для встановлення та розвитку даної форми взаємодії.

3. Заміщення та взаємодоповнення як форма взаємодії виникає тоді, коли актори з одних інституціональних сфер заповнюють прогалини, які виникають при слабкості інших.

Прикладом взаємодоповнення є урядові агенції, що займаються на додаток до своєї традиційної функції регулювання та контролю інвестуванням та забезпеченням венчурного капіталу, що є традиційно завданням сфери бізнесу. Іншим прикладом є ВНЗ, які на додаток до науково-дослідницької діяльності, часто залучаються до передачі технологій та створення фірм, надаючи підтримку та навіть фінансування підприємницької діяльності, таким чином, перебираючи на себе частину традиційної ролі бізнесу. Бізнес може також брати на себе функції ВНЗ в розвитку науково-дослідницької діяльності, створюючи відповідні науково-дослідні лабораторії і центри. Взаємодоповнення сфер можна також спостерігати в країнах без або зі слабкими місцевими органами влади, які не можуть бути акторами, спроможними взяти на себе керівництво розвитком інноваційної діяльності на місцевому рівні, проте інші актори, такі як ВНЗ і бізнес-структури роблять це, стаючи організаторами змін.

Заміщення всередині сфер також є можливим, наприклад, коли професійно-технічні навчальні заклади перебирають на себе навчальну роль університетів в процесі реалізації спільних ініціатив з місцевими фірмами, які надають перевагу більш практичним, орієнтованим на короткотривале навчання програмам професійно-технічних навчальних закладів, аніж більш складним, довготривалим програмам університетів [13].

4. Створення мереж в формальних та неформальних структурах на національному, регіональному та міжнародному рівнях є ще однією основною формою взаємодії серед складових і акторів “Потрійної спіралі+”. При цьому агрегація може відбуватися легше або складніше залежно від віку мережі, її масштабів, членства, діяльності та участі у публічних справах. Слід зазначити, що мережі не є специфічним явищем для “Потрійної спіралі”, як інші описані вище види взаємовідносин, проте, на наш погляд, ця форма взаємодії має стати основною для “Потрійної спіралі+”.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Виходячи із розглянутого, можна зазначити, що формування “Потрійної спіралі+” передбачає два основні етапи. Перший етап – створення єдиного спільного простору. На цьому етапі відбувається перехід від моделі невтручання до збалансованої моделі. Звісно, це є спрощеним зображенням взаємодії між складовими, оскільки воно показує однакову роль і корисність усіх складових в процесі формування єдиного спільного простору. На практиці ж внесок чотирьох складових “Потрійної спіралі+” може більш-менш відрізнитися через різний ступінь залучення цих складових, і подібна ситуація є важливим чинником, який індукує механізми заміщення, коли більш “міцні” складові перебирають на себе певні функції більш слабких складових або посилюють їх розвиток. Другий етап – диференціація спільного простору. Даний етап передбачає розподіл єдиного спільного простору на три, а саме: простір знань, простір співробітництва, простір змін. Ця диференціація досягається за допомогою мобілізації специфічних акторів, відносин і ресурсів та створення нових інституціональних форматів під впливом специфічних місцевих або регіональних потреб, особливостей складових “Потрійної спіралі+” та їх навколишнього середовища.

Подальшим напрямком наукових досліджень з розглянутої проблематики має стати визначення можливостей і передумов впровадження концепції “Потрійна спіраль+” для управління змінами в системі вищої освіти в Україні, враховуючи її особливості.

Список використаних джерел:

1. Dolfsma W., Leydesdorff L. Lock-in and break-out from technological trajectories: Modelling and policy implications. *Technological Forecasting and Social Change*. 2009. No. 76. P. 932–941.
2. Etzkowitz H. Innovation in Innovation: The Triple Helix of University-Industry-Government Relations. *Social Science Information*. 2003. No. 42. P. 293–338.
3. Etzkowitz H. Technology transfer: The second academic revolution. *Technology Access Report*. 1993. No. 6. P. 7–9.
4. Etzkowitz H. The Triple Helix: University-Industry-Government Innovation in Action. London: Routledge, 2008. 180 p.
5. Etzkowitz H., Leydesdorff L. The Triple Helix: University – Industry – Government Relations: A Laboratory for Knowledge-Based Economic Development. *EASST Review*. 1995. No. 14. P. 14–19.
6. European Commission. Innovation Union Competitiveness Report 2011. URL: http://ec.europa.eu/research/innovation-union/index_en.cfm?section=competitiveness-report&year=2011.
7. Heerwagen J., Kelly K., Kampschroer K. The Changing Nature of Organizations, Work and Workplace. URL: <http://www.wbdg.org/resources/chngorgwork.php>.
8. Leydesdorff L. The Knowledge-Based Economy: Modeled, Measured, Simulated. Boca Raton, FL: Universal Publishers, 2006. 392 p.
9. Leydesdorff L., Etzkowitz H. The triple helix as a model for innovation studies. *Science and Public Policy*. 1998. No. 25. P. 195–203.
10. Lowe C. U. The Triple Helix – NIH, Industry, and the Academic World. *The Yale Journal of Biology and Medicine*. 1982. No. 55. P. 239–246.
11. Luhmann N. Soziale Systeme. Grundriß einer allgemeinen Theorie. Frankfurt a.M.: Suhrkamp Social Systems, 1984. 177 p.

12. Parsons T. The Social System. New York: The Free Press, 1951. 575 p.
13. Ranga L. M., Miedema J. L., Jorna R. J. Enhancing the innovative capacity of small firms through Triple Helix interactions: challenges and opportunities. *Technology Analysis and Strategic Management*. 2008. No. 20. P. 697–716.
14. Rubin H. Collaborative Leadership: Developing Effective Partnerships for Communities and Schools. Thousands Oaks, CA: Corwin Press, 2009. 160 p.
15. Sabato J., Mackenzie M. La Producción de Tecnología. *Autónoma o Transnacional*. Mexico: Nueva Imagen, 1982. 216 p.
16. Schumpeter J. A. Capitalism, Socialism and Democracy. New York: George Allen & Unwin, 1976. 460 p.
17. Shannon C. E. A mathematical theory of communication. *Bell System Technical Journal*. 1948. No. 27. P. 379–423.
18. Simmel G. Conflict and the Web of Group Affiliations. Glencoe, IL: Free Press, 1955. 261 p.
- Spittle A. The changing nature of work. URL: <http://andrewspittle.net/2010/02/18/the-changing-nature-of-work/>.

Надійшла до редакції 20.10.2017 р.

УДК 351

УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Литвиненко М. В.,

*аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків*

Досліджено умови успішного реформування системи охорони здоров'я в Україні.

Ключові слова: система охорони здоров'я, реформування системи охорони здоров'я, управління медичною сферою, державна політика реформування системи охорони здоров'я.

Lytvynenko M. V.,

Postgraduate Student of Social and Humanitarian Policy Department, KRI NAPA, Kharkiv

CONDITIONS OF IMPLEMENTING STATE POLICY HEALTHCARE SYSTEM REFORM IN UKRAINE

Conditions of successful reformation of the health care system in Ukraine are explored.

Key words: healthcare system, reforming of healthcare system, administration of medical sphere, state policy healthcare system reform.

Постановка проблеми. Системний характер феномена державного управління зумовлює взаємозв'язок і взаємовплив заходів держави в різних сферах суспільного життя. Відповідно зміни, що відбуваються в окремих сферах державної політики, безпосередньо або опосередковано впливають на всю систему державного управління. Тобто при запровадженні реформ в окремій галузі необхідно брати до уваги той вплив, який вони здійснять на інші сфери життя суспільства. З іншого боку, здійснення перетворень будь-якого напрямку державної політики потребує відповідних сприятливих змін і в інших сферах. Саме тому реалізація державної політики реформування системи охорони здоров'я вимагає узгодження з логікою сучасного політичного процесу в Україні й відповідних змін в інших сферах суспільного життя. З огляду на це заслуговують на увагу питання визначення важливих умов і створення необхідного підґрунтя медичної реформи.

© Литвиненко М. В., 2017